

Шишліна О. П.,
Полтавська державна аграрна академія

КОЛОРОНІМИ У ТЕРМІНАХ РОСЛИННИЦТВА СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена вивченню кольоропозначень при формуванні термінів рослинництва сучасної німецької мови. Розглянуто основні види та функції використання колоронімів при творенні основ складних іменників-термінів.

Ключові слова: мовна картина світу, терміносистема, термін, термінотворення, складні іменники, колороніми.

Стаття посвящена изучению цветообозначений при формировании терминов растениеводства современного немецкого языка. Рассмотрены основные виды и функции использования цветоименований при образовании основ сложных существительных- терминов.

Ключевые слова: языковая картина мира, терминотворение, термин, терминосистема, сложные существительные, цветообозначение.

The article deals with analysis of color terms in crop growing terms formation of modern German language. The main types and functions of color terms in the composite-formation in the system of terms are analysed.

Key words: linguistic view of world, system of terms, term, term-formation, composite, color term.

Лінгвістичні студії останніх років досить часто зосереджені на когнітивній та прагматичній функціях лексичних одиниць, а також їхній ролі у створенні мовних картин світу. Мова є дзеркалом життя та культури, в ній відображається не лише реальний світ, який оточує людину, але і суспільна свідомість народу, національний характер, стиль життя, традиції, звичаї, світогляд. Мовна картина світу – це сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність, відбита в мовних знаках і їхніх значеннях.

Вагомою частиною мовної картини світу є колористика. Так, на думку Р. М. Фрумкіної, у психіці носія мови існує наївна картина світу кольору, яка фіксується за допомогою мови, хоча ні процес фіксації, ні зв'язки, які виникають при цьому, не усвідомлюються тим, хто говорить [6].

Колороніми (від лат. color – колір, гр. opima – ім'я), або кольороназви визначаються як лексеми, денотативним значенням яких є ознака кольору [2].

Дослідження колоронімів у лінгвістиці посідає важливе місце, особливо у контексті художньої літератури. Мовознавці вивчають уявлення про колір народів світу з різних аспектів: діячності та розвитку, семантики та семантичних полів, стилістичних функцій, словотвірних особливостей, конотативних значень тощо [2; 3; 4; 5].

Загалом дослідники вважають, що виділення семантичного поля кольоропозначень є в мові чітко обмеженим і тому його виокремлення не є проблематичним [7, с. 34]. Але, як свідчать дані досліджень, система кольоропозначень має відкритий характер. Але, не зважаючи на досить досліджений стан даного питання, серед мовознавців не існує єдиної термінології для опису лексем на позначення кольорів. Російська дослідниця Д. Н. Борисова виокремлює декілька тенденцій у сучасних лінгвістичних студіях [цит. за 1, с. 84-85]:

– Одні науковці користуються поняттям “кольоропозначення” (В. Г. Кульпина, 2001; О. А. Корнилова, 2003; Л. Р. Гатауллина, 2005; С. А. Питина, 2005; Е. Н. Полякова, 2006);

– Інші використовують термін “кольороназва” (Р. М. Фрумкіна, 1984, 2001; А. П. Василевич, 1987; Т. А. Михайлова, 1994);

– У представників третього напрямку (Б. Берлина і П. Кея, 1969; Т. И. Вендина, 1999; В. Г. Кульпиной, 2001) зустрічаємо поняття “кольоровий термін”, “термін кольору” (“colour term”);

– Четверта тенденція – використання виразів на зразок “назва з кольоровим компонентом”, “назва кольору”, “колоронім” (Е. В. Рахіліна, 2000; Ф. Озхан, 2000; О. В. Торопова, 2006).

Кольоропозначення німецької мови вже неодноразово були предметом досліджень, зокрема в художній літературі (А. Büssgen, J. Hecker, В. Jürgens, Н. Scheuer), фольклорі (D. Frey, G. Hertling), рекламі (С. В. Розен, Н. Fink, E. Oksaar, E. Wittmers), з огляду на діячності аспект, розглядаючи становлення та розвиток (О. Д. Огуй, Ю. В. Ус), особливості використання у фразеологізмах (Ю. В. Зольникова).

Проте ми не виявили досліджень, присвячених вивченню кольоропозначень у фаховій мові рослинництва сучасної німецької мови, чим і зумовлюється актуальність цієї студії.

Для аналізу було відібрано 250 термінів галузі аграрного рослинництва, до якої включають назви продуктивних (*Blaukohl, Grauhäfer*) та дикорослих (*Rotdorn, Weißwurz*) рослин, позначення ґрунтів (*Braunerde, Schwarzboden*), хвороби рослин (*Blaufleckigkeit, Gelbsucht*), а також явищ і продуктів рослинництва (*Grünland, Grünmehl*). Слід зазначити, що аналіз використання кольоропозначень обмежується у даній роботі похідними основами складних іменників – термінів рослинництва, в яких колороніми функціонують першим складником.

Вивчаючи систему кольоропозначень у індоєвропейських мовах, дослідники наголошують, що на сучасному етапі група основних кольоропозначень в індоєвропейських мовах складається з 11 лексем [1; 2]: Групу основних колоронімів німецької мови становлять прикметники *blau, braun, gelb, grau, grün, rot, schwarz, weiß*, інші позначення кольорів посідають периферійне місце. Порядок розподілення залежить, як зазначає Д. М. Шмельов [7], від семантичного значення, а саме: інтенсивності кольора, стилістичних можливостей і вживаності.

Колористична семантика при позначенні термінів рослинництва сучасної німецької мови має давню історію. В даній терміносистемі лексеми на позначення кольору у функції складників похідних основ складних іменників представлені досить широко. Вони репрезентовані як словами, які належать до первинних (абстрактних) назв кольорів, що не мають мотиваційних зв'язків з іншими денотативними сферами (*blau, braun, bunt, gelb, grau, grün, rosa, rot, schwarz, weiß*), так і вторинними номенами, які є похідними від:

- 1) назв рослин: *Rosenbirne, Rosenweide, Pfirsichkraut*;
- 2) назв металів: *Silberblatt, Silberpappel, Goldgras, Goldhirse, Goldnarzisse*;
- 3) назв мінералів: *Korallenkirsche, Korallenweizen, Perlgras*;
- 4) назв продуктів харчування: *Milchblume, Milchdistel, Schokoladenfleckigkeit, Milchglanz* ;
- 5) назв рідин: *Blutdorn, Blutapfel*;
- 6) назв тварин: *Fuchsklee, Fuchstraube*;
- 7) назв природних явищ: *Schneelilie, Schneeheide, Eiskraut, Sonnenblume*.

Колороніми в назвах рослин використовуються переважно для передачі зовнішніх ознак рослин, тобто коліру листя: *die Grauweide* (верба попеляста *Salix cinerea* L.), *das Buntgras* (канарник розписний, *Phalaris picta* L.) ягід: *die Schwarzbeere* (чорниця), *die Blaubeere* (лохина), *der Rotdorn* (глід), *die Grün/beere* (агрус, *Grossularia* Mill.); квітів: *der Braunklee* (конюшина коричнева) або плодів: *die Graunuß* (горіх сірий, *Juglans cinerea* L.), *der Blutapfel* (яблуко червоного кольору), *der Braunkohl* (кормова капуста, браунколь, *Brassica oleracea* var. *Acephala*), *der Rotkohl* (капуста червоноголова, *Brassica oleracea* var. *capitata* f. *rubra*). Інколи кольоропозначення у назві рослини стосується лише окремих, визначальних для цієї рослини ознак: *der Milchdistel* (розторопша п'ятниста).

У назвах ґрунтів колороніми слугують для передачі зовнішнього вигляду відповідного виду ґрунту, тенденція, притамана багатьом мовам: *der Braunlehm* (бурий суглинок), *der Rotlehm* (червоний суглинок червонозем), *die Gelberde* (жовтозем), *die Roterde* (червонозем; червоний ґрунт), *die Schwarzerde* (чернозем), *die Weißerde* (біла пластична глина).

Колороніми при позначенні фахових понять рослинництва сучасної німецької мови можуть наголошувати на функціональній ознаці певного явища та зустрічаються переважно у термінах загального характеру зі збірним значенням, яке спостерігаємо, переважно, у термінах з першим складником *grün*: *das Grünland* (кормове угіддя, сінокісно-пасовишне угіддя, вигін, лука), *das Grünholz* (дерева в міських посадках), *der Grünmais* (кукурудза, вирощувана на зелений корм), *das Grünmehl* (трав'яне борошно), *das Buntholz* (посадковий матеріал для змішаного насадження).

Серед термінів рослинництва – назв хвороб рослин, досліджувані компоненти передають кольорові ознаки шкідливих вражень, спричинених відповідною хворобою: *die Brandgerste* (ячмінь, уражений сажкою), *die Blaufäule* (голуба гниль капусти), *die Braunfäule* (бура гниль картоплі), *die Braunfleckigkeit* (бура п'ятнистість томатів), *die Schwarzherzigkeit* (почорніння серцевини бульби картоплі), *die Rosafäule* (розова гниль бульб картоплі).

Як виявив аналіз, найбільш вживаним кольоропозначенням при творенні термінів рослинництва сучасної німецької мови є прикметник *grün* (38 термінів), за яким слідує *weiß* (31), *schwarz* (24), менш вживаними є складники *rot* (22), *gelb* (22) і найменше виявлено складних термінів з першими складниками- колороніми *grau* (12), *blau* (11), *rosa* (4).

При творенні складних іменників – термінів рослинництва у сучасній німецькій мові використовуються також іменні основи. Так, для позначення червоного кольору окрім *rot* і *purpur* (*Purpurbohne*), використовуються: снови іменників *Blut* (*Blutdorn, Blutblume, Blutbirne*), *Koralle* (*Korallenpfingstrose, Korallenkirsche, Korallenhyazinte*), *Rose* (*Rosenklee, Rosenbirne*), *Feuer* (*Feuerbohne*). При цьому деякі терміни є дублетами для позначення однієї рослини: *Rotwurz = Blutwurz* (калган, лапчатка). Це явище зумовлене тим, що процеси номінації рослин мають довгу історію становлення, яка виявляє взаємообумовлені та разом з тим протилежні тенденції: оскільки протягом багатьох століть німецька мова існувала у формі численних діалектів та у вигляді наддіалектних варіантів, які були більшою або меншою мірою регламентованими (мова канцелярій та спілкування при дворах кайзерів), позначення тієї чи іншої рослини різняться не тільки територіально, а й у межах соціальних груп. У процесі єднання німецької нації та формування німецької літературної мови до загальнонаціонального фонду включались найбільш поширені одиниці, але традиції регіональних наукових та сільськогосподарських кіл сприяли збереженню протягом довгого часу місцевих назв. Як наслідок, виникали синонімічні і фактично рівні в семантичному плані (денотативна співвіднесеність) ряди термінів – так звані дублети, триплети, тертети, пентети, секстети [8, с. 738-739].

Жовте забарвлення у термінах рослинництва передають основи іменників: *Gold* (*Goldapfel, Goldblume, Goldblatt, Goldflachs, Goldgras*), *Fuchs* (*Fuchsbohen, Fuchshirse, Fuchslehm*), *Wachs* (*Wachsbohne, Wachskürbis, Wachskraut*), *Sonne* (*Sonnenblume, Sonnenfleckigkeit*), *Pfirsich* (*Pfirsichkraut*). Цікавим є той факт, що основа *Fuchs* використовується як для позначення жовтого, бурого кольору: *Fuchserde* (бурозем), *Fuchslehm* (ґрунт. жовтий мергель), так і для передачі червоного забарвлення: *Fuchsklee, Fuchsschwanzklee* (конюшина червона), а у назві *Sonnengold* (безсмертник, цмин) обидва складника наголошують на золотистому забарвленні даної рослини.

Сірий колір відтворюють у термінах рослинництва основи іменників *Asche* (*Aschenpflanze*), *Silber* (*Silberblatt, Silberpappel*); для передачі білого забарвлення використовуються: *Perle* (*Perlgras, Perlbohne*), *Schnee* (*Schneelilie*), *Eis* (*Eiskraut*), *Milch* (*Milchdistel*), а коричневе забарвлення передається за допомогою іменників *Schokolade* (*Schokoladenfleckigkeit*), *Brand* (*die Brandgerste, die Brandkultur*).

Особливістю досліджуваної терміносистеми сучасної німецької мови є метафоричне використання основи іменника *Neger* для позначення чорного кольору: *Negerpf Pfeffer, Negerkorn, Negernuß*.

Але не тільки колороніми відіграють важливу роль при формуванні термінів німецької мови, особливо назв рослин, а й існує зворотній зв'язок, коли назви рослин є базою для творення кольоропозначення, як н-д: *Veilchenblau, Lavendelfarben, Indigofarben, Pfirsichrosa, Malvenfarben, Pistaziengrün, Erdbeerrot, Rosenrot, weingelb, lindenblute, lind-grün, himbeerrot, kirschrot, beerenfarbe, weinrot, salatfarbe, kornblumenblau*.

Аналіз використання колоронімів у фаховій галузі рослинництва виявив, що існують українські та німецькі еквіваленти термінів рослинництва, які однаково наголошують на кольорових ознаках:

нім. *der Blu/dorn* (*Blut – кров, Dorn – дерен, колючка*) – **укр.** *глід криваво-червоний*;

нім. *die Goldwurz* (*Gold – золото, Wurz – корінь*) – **укр.** *іспанський золотий корінь, сколімус іспанський*.

Інколи український термін включає в себе ознаку без образного переносу, в той час як у німецькій мові передача цієї ознаки має метафоричний характер:

Отже, використання кольоропозначень при формуванні термінів галузі аграрного рослинництва сучасної німецької мови виявляє має широкий арсенал, до якого входять як загальноновизнані прикметники-колороніми, так і основи іменників, які передають забарвлення та виявляють метафоричний характер. Дослідження даного аспекту і формування термінів дозволяє пізнати лінгвокультурні особливості згаданої терміносистеми, які частково відображають уяву носіїв мови, а також у перспективі ознайомитися зі збіжними аспектами використання кольоропозначень у терміносистемі рослинництва української та німецької мов.

нім. *die Feuerbohne* (*Feuer* – вогонь, *Bohne* – квасоля) – **укр.** червона квасоля, турецькі боби;

нім. *das Goldkraut* (*Gold* – золото, *Kraut* – трава, зілля) – **укр.** жовтозілля звичайне.

Література:

1. Зольникова Ю. В. Цветообозначения во фразеологической картине мира немецкого и русского языков / Ю. В. Зольникова // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. – 2009. – № 30 (168) – С. 88-93.
2. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 04 “Германські мови” // І. В. Ковальська. – К., 2001. – 20 с.
3. Огуй О. Світло- та кольоропозначення давніх германців та латинський вплив на їх колірний менталітет / О. Д. Огуй // Наукові записки. – Вип. 89 (3): Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 10-15.
4. Радченко Е. И. Аксиологический аспект обозначений цвета в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 04 “Германские языки” / Е. И. Радченко. – Белгород, 2002. – 20 с.
5. Ус Ю. М. Лексеми на позначення синього кольору та його відтінків у німецькомовних текстах XVI–XIX століть / Ю. М. Ус // Наукові записки. – Вип. 81. – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 4 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – Ч. 1. – С. 122-126.
6. Фрумкина Р. М. Психолінгвістика / Р. М. Фрумкина. – М. : Фактор, 2001. – 249 с.
7. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев. – М., 1964. – 140 с.
8. Der Duden : in 12 Bd-n; das Standardwerk zur deutschen Sprache. / [Hrsg. von der Dudenredaktion] – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 2001. – Bd. 7. : Herkunftswörterbuch : Etymologie der deutschen Sprache. – [4. Aufl.] – 2007. – 960 S.